

Мелекєсцев Кирило,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та археології,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
k.melekestsev@donnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-4931-9576

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ДОКУМЕНТУВАННІ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ДОСВІД ПРОЄКТУ «ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ДОНЕЧЧИНИ»

У статті досліджено можливості інтеграції методів спеціальних історичних дисциплін із сучасними цифровими інструментами у процесі документування архітектурної спадщини Донеччини в умовах війни та обмеженого доступу до об'єктів на тимчасово окупованих територіях. Актуальність дослідження зумовлена масштабними руйнуваннями пам'яток історії та архітектури, а також недостатньою репрезентованістю аграрних районів регіону в офіційних реєстрах культурної спадщини.

Метою статті є продемонструвати ефективність інтеграції методів спеціальних історичних дисциплін із сучасними цифровими технологіями для документування, верифікації та збереження архітектурної спадщини Донеччини, зокрема в умовах обмеженого доступу до об'єктів на окупованих територіях, та висвітлити практичні та методологічні підходи до відновлення історико-культурного ландшафту на прикладі досвіду проєкту «Історико-культурна спадщина Донеччини» щодо об'єктів, таких як садиби родини Бантишів, забудови Костянтинівки, Донецька, Бойківського.

Методологічно дослідження спирається на підходи історичної географії, топоніміки, пам'яткознавства та концепції історичної пам'яті, що дозволяє розглядати архітектурні об'єкти як складові історико-культурного ландшафту та інструменти репрезентації регіональної ідентичності. Емпіричною базою слугують матеріали проєкту «Історико-культурна спадщина Донеччини», зокрема кейси садиб родини Бантишів і будівель Бойківської селищної громади. На основі аналізу зображень різних періодів, архівних джерел та відкритих геоінформаційних ресурсів здійснено ідентифікацію об'єктів, уточнення їх локалізації та простеження динаміки трансформацій упродовж незалежності України та за московської агресії.

Зроблено висновок, що поєднання інструментарію спеціальних історичних дисциплін із цифровими методами дистанційного спостереження формує науково обґрунтовану основу для створення цифрового реєстру втраченої та збереженої архітектури Донеччини, сприяє протидії інформаційним викривленням і забезпечує підґрунтя для майбутньої реставрації та відновлення історичного середовища регіону.

Ключові слова: архітектура, Донеччина, математичні методи, спеціальні історичні дисципліни, цифрова історія.

В умовах незаконної окупації окремих територій України московською стороною істотно обмежується доступ як до матеріальних пам'яток, так і до достовірних відомостей про їхній стан, локалізацію та трансформації. За таких обставин особливої актуальності для істориків, культурологів, краєзнавців, набуває системний аналіз змін міського середовища як складника документування культурної спадщини. Йдеться, зокрема, про реконструкцію історичних пам'яток, виявлення втрат історичних забудов, а також дослідження трансформацій урбанонімічного простору крізь століття та роки.

У цьому контексті вагомим значення набуває інструментарій спеціальних історичних дисциплін, який забезпечує комплексне вивчення топоніміки та міського простору з урахуванням

джерелознавчих, картографічних і пам'яткознавчих підходів. Сукупність напрямів роботи зі застосуванням історичних дисциплін (фіксація пам'яток, документування, верифікація джерельної бази, ідентифікація та атрибуція об'єктів та їхній просторовий аналіз із застосуванням цифрових технологій) формують концептуальне підґрунтя для розширення розуміння щодо кількості та становища втраченої та збереженої архітектурної спадщини. Такий міждисциплінарний аналіз уможливорює фіксацію як фізичних руйнувань архітектурного середовища, так і процесів символічного та інформаційного витіснення локальної ідентичності, що проявляється через зміну назв, функціонального призначення об'єктів і просторових маркерів пам'яті.

Отримання державної підтримки таким проєктом оновленого реєстру пам'яток може слугувати інструментом протидії дезінформаційним наративам, а також виконувати практичну функцію в процесах майбутньої реставрації, ревіталізації та відновлення історичної пам'яті урбанізованих просторів Донеччини. Найближче до такого задуму лежить підрахунок Міністерством культури, який, однак, не розкриває методології підрахунків (пізніше уточнено, що відбувався підрахунок за допомогою застосування Pact Providence, який допомагав у формі верифікованих відкритих даних збирати інформацію про об'єкти та фіксувати їх зі збереженням метаданих)¹. Тим не менш, навіть станом на 2024 р. Кабмін визнавав цей існуючий механізм недостатнім, натомість готуючись створити на платформі United for Justice реєстр знищеної війною культурної спадщини та правильно оцінити збитки і втрати у сфері культури². Значно детальнішим є перелік, який підготував Кримський інститут стратегічних досліджень, хоча він виграв би від більшої відкритості даних незареєстрованим користувачам і надання інформації про пам'ятки³.

У корпусі праць істориків, присвячених проблематиці пам'ятної цінності та особливостей збереження історико-культурної спадщини Донеччини, помітне місце посідають дослідження донецьких істориків. У цих студіях було концептуалізовано підхід до осмислення Донецька й регіону загалом як цілісного «культурно-історичного ландшафту» (Мартинчук І. І., 2021), що поєднує матеріальні об'єкти, символічні маркери простору та практики колективної пам'яті (Темірова Н., 2020).

Зазначений концепт набув подальшої апробації в межах міжнародного проєкту CityFace, очолюваного дослідниками з Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Проєкт був зорієнтований на комплексне вивчення як монументальної, так і символічної спадщини регіону, зокрема емблематичних і репрезентативних форм її візуалізації. Результати роботи над проєктом CityFace щодо культурних пам'яток в історичному міському просторі Донецька були відображені ще в низці публікацій донецьких істориків. У межах цього дослідницького напрямку міський простір розглядався як багаторівнева система знаків, що відображає трансформації політичних режимів, ідеологій та ідентифікаційних моделей (Темірова Н. Р., 2022). Автори доводили, що впродовж радянського періоду на Донеччині сформувався специфічний меморіальний наратив, центрований навколо постатей місцевих управлінських і культурних еліт, легітимованих відповідно до ідеологічних настанов старого союзного центру – Москви (Мелекесцев К. І., 2021). Водночас елементи українського історичного досвіду, які в межах радянської парадигми інтерпретувалися як політично чутливі або потенційно опо-

¹ Через російську агресію в Україні постраждали 835 пам'яток культурної спадщини, 2023. *Міністерство культури України*. URL: <https://mincult.gov.ua/news/chez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdaly-835-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny/> [26. 02. 2026]

² В Україні створять реєстр культурних об'єктів, які знищила чи пошкодила Росія, 29 лютого 2024. *АКМЦІ*. URL: <https://acmc.ua/v-ukrayini-stvoryat-reyestr-kulturnyh-obyektiv-yaki-znyshhyly-chy-poshkodyla-rosiya/> [26.02.2026]

³ Реєстр об'єктів, постраждалих від російської агресії, 2026. *КІСД*. URL: https://ciss.org.ua/ua/reestr-obektiv-postrajdalih-vid-rosiskoi-agresii.html?spagtemplate=%257B%2522form_data%2522%253A%257B%2522region_atu_id%2522%253A%25221%2522%252C%2522violation_type%2522%253Anull%252C%2522oks_type%2522%253Anull%252C%2522sk_type%2522%253Anull%257D%252C%2522search_data%2522%253A%2522%2522%252C%2522num%2522%253A1%257D [26.02.2026]

зиційні, піддавалися свідомій маргіналізації, редукції або вилученню з публічного простору пам'яті, при чому навіть за часів незалежності України, у той час як нові «господарники» дивилися на віддалення регіону від впізнавано-українських історичних символів, – але використовували «скіфські» та «сарматські» мотиви навіть у власних брендах. Ці та інші дослідження заклали теоретико-методологічне підґрунтя для сучасних студій, спрямованих на переосмислення історико-культурного ландшафту Донеччини з урахуванням механізмів формування, трансформації та інструменталізації регіональної історичної пам'яті.

У межах історіографічного аналізу впливи на об'єкти історичної пам'яті доцільно також розглядати крізь призму інформаційного протистояння, зокрема його психологічного та гуманітарного вимірів, що передбачають дослідження механізмів пропагандистського впливу на процеси інтерпретації минулого й ухвалення суспільно значущих рішень (таких як які пам'ятки історії зберігати, які архітектурні ансамблі законодавчо захищати, яким героям присвячувати вулиці чи пам'ятники). Для історичної науки вивчення інформаційних впливів пов'язане з низкою суттєвих джерелознавчих викликів. З одного боку, масив матеріалів, які репрезентують інструменти маніпулятивного конструювання образу історії України, є надзвичайно об'ємним (в термінології суто вивчення інформаційного протистояння це така собі «пастка Open Source Intelligence» – завелика кількість даних з відкритих джерел, які потрібно оглянути і атрибутивати спеціалістам). Також аналіз цих джерел неминуче наштовхується на проблему атрибуції авторства та встановлення суб'єктів відповідальності – умовну «проблему Нікого». Анонімізація та розпорошення відповідальності спрямовані на унеможливлення прямої ідентифікації координаторів інформаційних кампаній. Така практика є показовою для інформаційної стратегії сучасної РФ, зокрема й у випадку пам'яток історії в архітектурі та скульптурі – московські ЗМІ атрибутиють пошкодження пам'яток в українських містах або невідомим, або самим українським захисникам. Якщо західна аналітична традиція тривалий час інтерпретувала радянські підходи крізь концепт «рефлексивного контролю», що асоціювався передусім із діяльністю військових, то, як власно зазначив колектив румунських і польських авторів на чолі з С. Лесенсіусом у новітній публікації 2025 р., сучасні московські стратегії демонструють еволюцію в бік багаторівневого продукування смислової плутанини, зокрема через термінологічні суперечки, підміну понять і розгортання пропагандистських наративів поза межами власне воєнної сфери (Lesenciuc S., 2025).

Інший вимір «проблеми Нікого» стосується пошуку ефективних механізмів протидії інформаційним впливам, зокрема з урахуванням американських концептуальних підходів до інформаційного протиборства, які розглядаються як релевантні у вітчизняному науковому дискурсі (Веденєєв Д., 2024). У випадку нерухомих пам'яток історії це стосується знищення, вандалізму щодо пам'яток «невідомими», а також зміни пам'яток на більш «ідеологічно правильні» (наприклад, перетворення Тараса Шевченка на «російського поета» в культурному просторі окупованого міста). У таких умовах особливої ваги набувають методи джерелознавчої критики, цифрової атрибуції та міждисциплінарного аналізу, покликані встановити контексти створення, поширення й функціонування інформаційних повідомлень у структурі сучасних конфліктів пам'яті (Чмихало Г., 2025).

У контексті актуалізованої потреби системного документування історико-культурної спадщини регіону колектив істориків Донецького національного університету імені Василя Стуса під науковим керівництвом Надії Темірової ініціював проєкт «Історико-культурна спадщина Донеччини: документування втрат та перспективи відновлення»⁴. Метою цієї ініціативи було виявлення, типологізація та аналітичне осмислення втрат у сфері матеріальної культурної спадщини Донеччини, а також формування відкритої електронної бази даних як інструменту

⁴ Temirova N., 2023 Documenting Ukraine Grants: Historico-Cultural Heritage of the Donetsk Region: Documentation of Losses and Perspectives of Recovery. *IWM: Documenting Ukraine*. URL: <https://www.iwm.at/documenting-ukraine/grantees/nadiia-temirova> [24. 11. 2025]

тривалого збереження та систематизації знань про історичний розвиток регіону. Реалізація окреслених завдань спиралася на методологічний потенціал спеціальних історичних дисциплін, які забезпечують наукову фіксацію стану архітектурних об'єктів, їхній просторовий аналіз, джерелознавчу верифікацію зібраних матеріалів і коректну ідентифікацію пам'яток, що зазнали часткового або повного руйнування внаслідок бойових дій. Застосування відповідного інструментарію уможливило комплексне поєднання польових досліджень, архівних пошуків та цифрових методів опрацювання даних. Відповідно, на меті статті – продемонструвати ефективність інтеграції методів спеціальних історичних дисциплін із сучасними цифровими технологіями для документування, верифікації та збереження архітектурної спадщини Донеччини, зокрема в умовах обмеженого доступу до об'єктів на окупованих територіях, та висвітлити практичні та методологічні підходи до відновлення історико-культурного ландшафту на прикладі досвіду проекту «Історико-культурна спадщина Донеччини» щодо об'єктів, таких як садиби родини Бантишів, забудови Костянтинівки, Донецька, Бойківського.

Проект реалізувався за підтримки Інституту гуманітарних наук (IWM) – наукової установи, заснованої у Відні 1982 р., діяльність якої спрямована на розвиток гуманітарних і соціальних студій у європейському інтелектуальному просторі. Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну IWM ініціював програму Documenting Ukraine (березень 2022 р.), покликану забезпечити системне збирання свідчень, матеріальних об'єктів, польових матеріалів та інших джерел для формування міждисциплінарного архіву війни. Участь українських дослідників у цій міжнародній програмі сприяла інтеграції напрацювань щодо документування культурних втрат у ширший європейський контекст, а також упровадженню практик, що відповідають сучасним стандартам джерелознавчої критики, археографічного опрацювання та просторового аналізу. Серед різних сторін проекту (аналізів музейної, духовної, скульптурної спадщини тощо) безпосередні напрацювання автора цієї статті стосувалися архітектурної спадщини у половині районів Донецької області. Частина з цих районів знаходилася на теренах, окупованих РФ з 2014 р., великою мірою відрізаних від українських культурних процесів і ЗМІ, перебуваючи під контролем так званої «ДНР», таким чином, становила окремі проблеми для дослідження. Однак і у випадку підконтрольних Україні територій, офіційні джерела та містознавча історіографія часто бракували даними про історію та характеристики пам'яток.

На відміну від студіювання вищезгаданих історіографічних аналізів символічного та меморіального вимірів міського простору міста Донецьк, дослідження архітектурної спадщини Донеччини пов'язане з іншими аналітичними викликами, зумовленими специфікою формування забудови регіону. Архітектурна еволюція відбувалася не лише в межах централізованих державних програм, а й унаслідок локальних ініціатив, економічних процесів та змін адміністративно-політичних режимів. Періодичні трансформації влади впливали на стильові орієнтири, що підтримувалися урядовими чи партійними структурами, однак не зводили архітектурний процес до повністю уніфікованої моделі. У результаті в регіоні сформувався ширший спектр стильових напрямів і композиційних рішень, ніж це передбачала нормативно регламентована культурна політика радянської доби.

Водночас державні інституції зберігали вирішальний вплив на політику охорони та трансформації забудови, визначаючи, які об'єкти підлягали збереженню, реконструкції або демонтажу. Упродовж тривалого часу на Донеччині простежується тенденція до переривання історичної архітектурної тяглості, що проявлялася як унаслідок імперських і неоімперських практик російського впливу, так і в період незалежності України в ході поширення комерційно орієнтованої корпоративної забудови міст. Показовим прикладом є імітаційне відтворення фасаду купецького будинку в Донецьку після спорудження торговельного центру на вул. Постишева, 44, що ілюструє практику символічного «збереження» за фактичної втрати автентичного середовища. У 2000-і рр. компанія «Домус» отримала дозвіл Державної служби з питань національної культурної спадщини при Міністерстві культури і туризму України на

будівництво торгового центру на місці пам'ятника. У проєкті зазначалося, що при будівництві буде проведена «реабілітація пам'ятки архітектури» та фасадна частина будинку буде вбудована в фасад торговельного центру. Проте при роботах будівлю було цілком зруйновано. Фасад будівлі відтворено як частину фасаду торгового центру, піднято вище рівня землі та зміщено щодо історичного місця, при чому «відтворення» користувалося сучасними матеріалами, які не були автентичними для історичного періоду існування купецького будинку.

У ширшій перспективі такі процеси можна інтерпретувати як складову тривалого інформаційного протистояння, у межах якого трансформація або усунення історичного середовища ставали інструментом впливу на колективне сприйняття минулого та конструювання регіональної ідентичності. Саме тому методологія дослідження архітектурної спадщини потребує поєднання пам'яткознавчого аналізу, історичної географії, джерелознавчої критики та цифрових інструментів просторової фіксації, що дозволяють відстежити ідеологічний і культурний контекст матеріальних змін.

Згадуючи про використання методів СІД під час проєкту, важливо зазначити про те, яким чином одним із кейсів проєкту стало місто Костянтинівка та прилегла до міста територіальна громада у великому Краматорському районі, де дослідницьку увагу було зосереджено на вивченні збережених фрагментів історичної забудови. Аналіз охопив як об'єкти, що мали офіційний охоронний статус відповідно до чинного законодавства України, так і архітектурні споруди, які не були формально внесені до реєстрів, однак становлять вагомий культурну цінність і репрезентують історичне обличчя регіону. У випадках з містами на окупованих територіях, остання категорія була найбільш прихованою, з інформацією щодо історичних будівель знайденою лише завдяки крос-референсінгу даних держреєстрації в Україні, фотографій краєзнавців-ентузіастів та тревел-блогерів, що були зроблені до 2014 р., та супутникових фотографій. Фокус проєкту на значенні та долі об'єктів до/після московсько-української війни (маючи за її початок 2014 р.) також відділяє його від звичайних реєстрів пошкоджених пам'яток історії.

У процесі реалізації «архітектурної» частини проєкту за фінансування ІWM було інтегровано класичні методологічні засади історичних студій із сучасними цифровими інструментами просторової аналітики. Дослідження ґрунтувалося на застосуванні історико-генетичного та історико-типологічного методів, а також інструментарію спеціальних історичних дисциплін, передусім джерелознавчого й іконографічного аналізу. Це дало змогу простежити походження, еволюцію та семантичні характеристики архітектурних об'єктів, зафіксованих на світлинах місцевих мешканців, органів державної влади й релігійних інституцій. Звернення до принципів локальної історії забезпечило розгляд пам'яток у ширшому контексті соціально-економічних і культурних трансформацій сільського середовища південно-західної частини Донеччини. Такий підхід дозволив поєднати аналіз окремих об'єктів із вивченням довготривалих процесів розвитку територіальних громад.

Особливе місце в дослідженні посіли методи геопросторової (GEOINT) та зображувальної (IMINT) розвідки, реалізовані через використання відкритих геоінформаційних цифрових платформ – Google Earth, Google Maps, Wikimapia, навіть російських ресурсів Yandex Maps. Залучення цих ресурсів уможливило первинну ідентифікацію та верифікацію низки архітектурних об'єктів на території окупованої ворогом Бойківської громади, які раніше не були введені до наукового чи краєзнавчого обігу. Порівняльний аналіз супутникових знімків різних хронологічних зрізів дав змогу простежити динаміку просторових змін у населених пунктах у період незалежності України та в умовах московської окупації, а також локалізувати місця колишніх господарських комплексів, культових споруд і залишків забудови часів лютеранських колоністів XIX ст. Отримані геопросторові дані були зіставлені з архівними матеріалами⁵, топо-

⁵ «Книга приказов директора маслозавода» 1945–1946 г. Архівний відділ адміністрації Тельманівського р-ну / Фонди підприємств, ліквідованих за часів незалежності. Ф. 166, О. № 1-Л; спр. 1, 2.

Рис. 1. Приклад «реконструкції» – знищення купецького будинку на Постишева, 44, м. Донецьк

графічними картами та діловодною документацією органів державної влади⁶, що дозволило уточнити локалізацію, реконструювати особливості функціонування пам'яток у різні історичні періоди, між різними культурними контекстами: наприклад, за часів міграції німецьких і бойківських/лемківських переселенців у Бойківській громаді (Mieliekiestsev K., 2025).

Документування архітектурної спадщини Бойківської селищної громади та Кальміуського району Донецької області від початку стикалося з суттєвими труднощами. Ці території, що історично залишалися менш розвиненими порівняно з іншими районами Донеччини, майже не представлені у відкритих державних реєстрах об'єктів культурної спадщини. Як у радянський період, так і в умовах незалежності України, кількість офіційно охоронюваних нерухомих пам'яток на цих територіях залишається вкрай обмеженою. Офіційні документи щодо реєстру історичних пам'яток, які охороняє закон, залишали враження, ніби Кальміуський район майже повністю позбавлений історико-архітектурних цінностей. Насправді така картина радше відображала недосконалість державної політики у сфері обліку пам'яток та недостатню увагу науковців до аграрних і периферійних регіонів Донбасу, які традиційно відходили на другий план у порівнянні з індустріально орієнтованими територіями. Ця ситуація підкреслює необхідність системного дослідження та цифрового документування, щоб відтворити реальну картину історико-архітектурної спадщини регіону та забезпечити її охорону.

Методологічно дослідження було побудоване на підході, що інтегрує аналіз архітектурних об'єктів із категоріями «історичної пам'яті» та «меморіального простору». Це дозволяє розглядати, зокрема, садиби родини Бантишів, а також інші нерухомі пам'ятки, як інструменти репрезентації та конструювання регіональної ідентичності, відображаючи соціокультурні та історичні процеси, що формували локальні спільноти. У цьому контексті особливе значення мають концептуальні засади П'єра Нори, який вводить категорію «місця пам'яті» (*lieux de mémoire*) як локусів, де матеріальні, символічні та інституційні елементи взаємодіють для закріплення колективної пам'яті (Nora P., 1989). Також релевантна думка Яна Ассмана, який у культурній пам'яті розглядав не тільки усну або комунікативну пам'ять, але й таку, що існує у формі зовнішніх, об'єктивованих символів, у тому числі споруд, що дозволяють передавати знання про минуле через тривалі історичні періоди (Assmann J., 2015).

Відповідно, у межах реалізації проекту було ідентифіковано низку архітектурних об'єктів, що становлять історико-культурну цінність і зазнали пошкоджень унаслідок російської воєнної агресії або з інших деструктивних чинників. Частина цих споруд не має офіційного статусу пам'яток, що позбавляє їх належного правового захисту відповідно до чинного законодавства та ускладнює механізми їх збереження. Покажемо приклад садиб родини Бантишів, розташованих у селах поблизу Краматорськ та Слов'янськ, які станом на вересень 2025 р. перебувають під контролем Збройних Сил України. У ході польових і дистанційних досліджень було зафіксо-

⁶ Код ЄДРПОУ 24317374 ЗАТ «Тельманівський Молзавод» Директор Волобуєв Геннадій Герасимович. Opendatobot. URL: <https://opendatobot.ua/c/24317374> [07. 10. 2024]

Рис. 2. Пам'ятки Бойківської громади Кальміуського району, візуальні зображення яких були знайдені виключно на ресурсі Вікітарія та неназваному ЗМІ т.зв. «ДНР»: руїни Молочного заводу у Бойківському та невідомий будинок початку ХХ ст. у Греково-Олександрівці

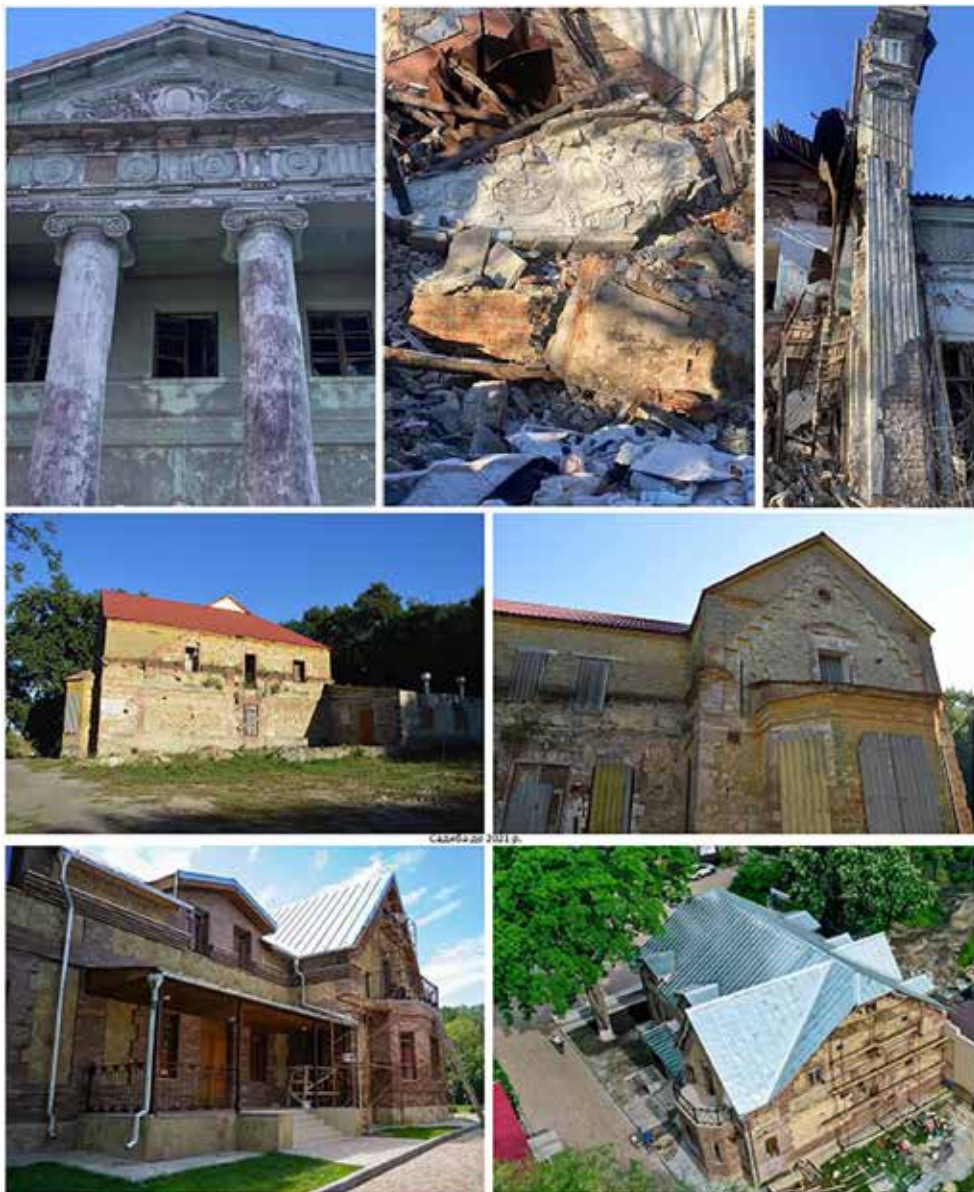

Рис. 3. Сучасний стан двох садиб Бантишів у Краматорському районі. Верхній ряд – руйнування садиби біля Слов'янська внаслідок обстрілу. Середній ряд – оригінальний вигляд садиби Бантишів біля Краматорська. Нижній ряд – невдала «реконструкція» садиби у 2021 р. через брак законодавчої охорони споруди, не внесеної до реєстрів пам'яток

вано об'єкти, що потребують невідкладних заходів охорони та розроблення програм комплексної реставрації після завершення бойових дій. Основні ушкодження спричинені обстрілами з боку окупаційних військ, однак негативний вплив мали й попередні непрофесійні ремонтні втручання 2020 р., які частково порушили автентичні конструктивні та декоративні елементи споруд.

Таким чином, в ході роботи над проєктом «Історико-культурна спадщина Донеччини» було продемонстровано, що синергія традиційних методів історичного аналізу з цифровими засобами дистанційного спостереження формує перспективне підґрунтя для подальших досліджень архітектурної спадщини Донеччини та сприяє збереженню інформації про об'єкти, які перебувають під реальною загрозою знищення або втрати автентичності.

Результати проєкту 2022–2023 рр. засвідчили нагальну потребу у виробленні довгострокової стратегії збереження об'єктів, що поєднуюватиме зусилля істориків і чиновників, а також використовуватиме правові механізми охорони, науково обґрунтовану реставрацію та цифрове документування як складову майбутнього реєстру архітектурної спадщини Донеччини.

Центральною проблемою залишається невідповідність чинних реєстрів пам'яток історії сучасним викликам. Значна частина таких переліків була сформована ще в радянський період і не відображає необхідності системного збереження традиційної архітектури Донеччини, що актуалізує потребу їх оновлення на засадах цифрової гуманітаристики та сучасних методик обліку культурної спадщини. Вирішальний вплив на долю архітектурних об'єктів у регіоні традиційно здійснював державний контроль, який визначав доцільність їхнього збереження, демонтажу чи радикальної перебудови. Подібна практика нерідко спричиняла втрату історичної автентичності споруд і переривання архітектурної тяглості середовища. У радянський період під ідеологічно вмотивовану реконструкцію або ліквідацію потрапляли передусім будівлі, що асоціювалися з «класово ворожими» соціальними групами, зокрема палацові комплекси та садибна архітектура. Водночас і в період незалежності України проблема охорони історичної забудови залишалася недостатньо врегульованою. Збереження радянських переліків пам'яток, що підлягали державному захисту, без їх належного перегляду й актуалізації призвело до того, що частина об'єктів, які мають беззаперечну історико-культурну цінність для Донеччини, зокрема палацові споруди, фактично опинилася поза правовими механізмами охорони. Додатковим деструктивним чинником стали воєнні дії, спричинені московською агресією, що зумовили необхідність фіксації змін статусу окремих пам'яток у динаміці часу. В окремих випадках йдеться про повну втрату об'єктів унаслідок ракетних обстрілів, що актуалізує проблему невідкладного документування та цифрової фіксації архітектурної спадщини регіону як елементу збереження історичної пам'яті.

Отже, у межах дослідження архітектурної історичної спадщини потенціал спеціальних історичних дисциплін реалізується в кількох напрямках. Методи історичної географії та топоніміки забезпечують реконструкцію втрачених елементів міського простору; інструментарій фотодокументалістики й пам'яткознавства уможливорює детальну фіксацію збережених або пошкоджених об'єктів; джерелознавчий аналіз і критична верифікація дозволяють зіставити сучасний стан забудови з даними історичних описів, картографічних матеріалів та архівних джерел. Сукупність цих підходів формує науково обґрунтовану основу для подальшого створення цифрового реєстру втраченої та збереженої архітектури Донеччини як інструменту збереження істориками регіональної історичної пам'яті.

Список літератури

Веденєєв Д., 2024. Костишева С. Науково-концептуальні візії у Збройних силах США щодо інформаційного протиборства як стратегічного компонента сучасних війн (перша чверть XXI ст.). *Воєнно-історичний вісник*, [s. l.]. Вип. 53, №. 3. 77–89.

Мартинчук І. І., 2021. Отземко О. В., Темірова Н. Р. Меморіальні виміри Донецька. *International scientific and practical conference «History, political science, philosophy and sociology: revolutionary changes»: conference proceedings, May 28–29, 2021*. Wloclawek: Baltija Publishing. 19–23.

Мелекесцев К. І., 2021. Емблематика пострадянської Донеччини: офіціоз «господарників», переробки «з народу», альтернативи апологетів «руського мира». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вип. 36. 58–66.

Темірова Н. Р., 2020. Формування монументально-меморіального простору Донецька. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог. Вип. 31. 7–14.

Темірова Н. Р., 2022. Монументально-меморіальний простір Донецька в умовах російської окупації. *Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції*. Вінниця. 138–141.

Чмихало Г., 2025. Інформаційно-пропагандистські впливи РФ у Криму (1991–2014). *Історія та археологія*, (2), 185–192.

Assmann J., 2015. Memory and Culture. In: Erll A. (ed.), Nünning A. *Memory: A History*. Oxford.

Lesenciuc S., 2025. Sauciuc I. G., Jagiełło-Tondera A. Nobody: the Name Behind Informational Blindness. The Russian Information Warfare in Ukraine. *International conference RCIC'25 Redefining Community in Intercultural Context. Braşov, 22-24 May, 2025*. 35–44. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.afahc.ro/ro/rcic/2025/rcic%2025/volum_2025/035-044%20Lesenciuc%20et%20al.pdf (25. 02. 2026)

Mieliekiestsev K., 2025. The architectural landmarks of German and Ukrainian settlers in the Boikivske village community through the prism of information warfare. *Ukrainian Peasant*, (36). 27–32.

Nora P., 1989. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, Vol. 26. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH230/PierreNora.pdf> (24. 02. 2026)

Kyrylo Mieliekiestsev

AUXILIARY SCIENCES OF HISTORY AND DIGITAL INSTRUMENTS AS AID IN DOCUMENTING ARCHITECTURAL LANDMARKS: ON THE PROJECT “HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF THE DONETSK REGION”

This article examines the potential for integrating methods from auxiliary sciences of history with modern digital tools in documenting the architectural heritage of Donetsk region under conditions of war and limited access to sites in temporarily occupied territories. The study is relevant due to the extensive destruction of historical and architectural monuments, as well as the underrepresentation of rural areas in official cultural heritage registers.

The aim of the article is to demonstrate the effectiveness of combining auxiliary historical methods with contemporary digital technologies for documenting, verifying, and preserving Donetsk's architectural heritage, particularly in situations of restricted access, and to highlight practical and methodological approaches to restoring the historical and cultural landscape using the case study of the “Historical-Cultural Heritage of Donetsk Region” project, focusing on objects such as the Bantysh family estates, and urban developments in Kostiantynivka, Donetsk, and Boikivske.

Methodologically, the research draws on approaches from historical geography, topography, monument studies, and concepts of historical memory, allowing architectural objects to be considered as components of the historical-cultural landscape and instruments for representing regional identity. The empirical basis comprises materials from the “Historical and cultural heritage of Donetsk Region” project, particularly the cases of the Bantysh family estates and Boikivske settlement community landmarks. By analyzing imagery from different periods, archival sources, and open geoinformation resources, the study identifies sites, clarifies their locations, and traces transformation dynamics during Ukraine's independence and amid Russian aggression.

The study concludes that combining the tools of auxiliary historical disciplines with digital remote sensing methods provides a scientifically grounded basis for creating a digital register of lost and preserved architecture in Donetsk, countering distortions of information, and laying the groundwork for future restoration and reconstruction of the region's historical environment.

Key words: architecture, Donetsk region, mathematical methods, auxiliary sciences of history, digital history.

References

Viedenieiev D., 2024. Kostylieva S. Naukovo-kontseptualni vizii u Zbroinykh Sylakh SShA shchodo informatsiinoho protyborstva yak stratehichnoho komponenta suchasnykh viin (persha chvert XXI st.) [Scientific and conceptual visions in the US Armed Forces regarding information confrontation as a strategic component of modern wars (first quarter of the 21st century)]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. Vyp. 53, No.3. 77–89. (In Ukrainian).

Martynchuk I. I., 2021, Otsemko O. V., Temirova N. R. Memorialni vymiry Donetska [Memorial dimensions of Donetsk]. In: *International scientific and practical conference "History, political science, philosophy and sociology: revolutionary changes"*. Conference proceedings, May 28–29, 2021. Wloclawek. 19–23. (In Ukrainian).

Mieliekiestsev K. I., 2021. Emblematyka postradianskoi Donechchyny: ofitsioz «hospodarnykyv», pererobky «z narodu», alternatyvy apolohetiv «russkoho myra» [Emblematics of the post-Soviet Donetsk region: officialdom of “economic managers”, grassroots reworkings, alternatives of the apologists of the “Russian world”]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Vyp. 36. 58–66. (In Ukrainian).

Temirova N. R., 2020. Formuvannia monumentalno-memorialnoho prostoru Donetska [Formation of the monumental and memorial space of Donetsk]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Seriia "Istorychni nauky". Vyp. 31. Ostroh. 7–14. (In Ukrainian).

Temirova N. R., 2022. Monumentalno-memorialnyi prostir Donetska v umovakh rosiiskoi okupatsii [Monumental and memorial space of Donetsk under Russian occupation]. In: *Transformatsii istorychnoi pamiaty: zbirnyk materialiv III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Vinnytsia. 138–141. (In Ukrainian).

Chmykhalo H., 2025. Informatsiino-propahandystski vplyvy RF u Krymu (1991–2014) [Information and propaganda influences of the Russian Federation in Crimea (1991–2014)]. *Istoriia ta arkeolohiia*, (2). 185–192. (In Ukrainian).

Assmann J., 2015. Memory and Culture. In: Erlil A. (ed.), Nünning A. *Memory: A History*. Oxford. (In English).

Lesenciuc S., 2025. Sauciuc I. G., & Jagiełło-Tondera A. Nobody: the Name Behind Informational Blindness. The Russian Information Warfare in Ukraine. In: *International conference RCIC'25 Redefining Community in Intercultural Context*. Braşov, 22–24 May, 2025. 35–44. [Online]: Available from: https://www.afahc.ro/ro/rcic/2025/rcic%2025/volum_2025/035-044%20Lesenciuc%20et%20al.pdf [Accessed: 25. 02. 2026]. (In English).

Mieliekiestsev K., 2025. The architectural landmarks of German and Ukrainian settlers in the Boikivske village community through the prism of information warfare. *Ukrainian Peasant*, (36). 27–32. (In English).

Nora P., 1989. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*. Vol. 26. [Online]: Available from: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH230/PierreNora.pdf> [Accessed: 25. 02. 2026]. (In English).

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.05.2026